

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยแบ่งเป็น 3 หัวข้อ คือ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับภาษาไทยถิ่นขอนแก่น เอกสารและงานวิจัยที่ศึกษาการแปรของเสียงในภาษาถิ่นตามปัจจัยทางสังคม และภูมิหลังเกี่ยวกับท้องถิ่นและระบบเสียงภาษาไทยถิ่นขอนแก่น

2.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับภาษาไทยถิ่นขอนแก่น

วันทนีย์ ปกรโณดม และ ดิษฐ์ ปาลิคุปต์ (2521) ศึกษาเรื่อง “การเปรียบเทียบเสียง ศัพท์ และกระบวนประโยค ที่ใช้อยู่เสมอระหว่างภาษาไทยกลางและไทยอีสาน จังหวัดขอนแก่น” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบระบบเสียง ศัพท์ และโครงสร้างทางไวยากรณ์ของภาษาไทยอีสานขอนแก่นกับภาษาไทยกลาง ผู้วิจัยเก็บข้อมูลที่บ้านม่วง ตำบลบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ผลการศึกษาพบว่า ภาษาไทยอีสานขอนแก่นมีหน่วยเสียงพยัญชนะต้น 20 หน่วยเสียง พยัญชนะท้าย 7 หน่วยเสียง ส่วนเสียงพยัญชนะควบกล้ำที่มีในภาษาไทยกลางเช่น เสียง ปล-, พร-, หรือ ขว- ในภาษาไทยอีสานขอนแก่นไม่มี แต่การออกเสียงพยัญชนะบางตัวจะเป็นเสียงควบกล้ำของเสียงพยัญชนะ 2 เสียง ที่มีฐานที่เกิดใกล้เคียงกันเช่น $k \rightarrow kh$ ($ก \rightarrow กข$), $kh \rightarrow khch$ ($ข, ค \rightarrow คข$), $j \rightarrow jɲ$ ($ย \rightarrow ยง$) ลักษณะการออกเสียงควบกล้ำเช่นนี้เป็นลักษณะพิเศษของการออกเสียงของคนบางคนเท่านั้น ด้านเสียงสระภาษาไทยอีสานขอนแก่นมีสระเดี่ยวทั้งหมด 18 หน่วยเสียง และสระประสม 3 หน่วยเสียง แต่เสียงสระ a และ $a:$ ที่ตามหลังพยัญชนะควบกล้ำ (kw) <กว> และ (khw) <คว, ขว> ในภาษาไทยกลาง ภาษาไทยอีสานขอนแก่นจะเป็นเสียง ua และ $u:a$ ส่วนเสียงวรรณยุกต์ภาษาไทยอีสานขอนแก่นมีเสียง 6 หน่วยเสียง คือ ว.1 (24), ว.2 (44), ว.3 (21), ว.4 (31), ว.5 (53), และ ว.6 (33)

ด้านการสร้างคำ พบว่า มีการสร้างคำหลายลักษณะ ได้แก่ การประกอบรูปคำ การเรียงรูปคำ การประสมคำเพื่อเน้นความหมาย การซ้ำคำ ส่วนลักษณะของประโยค พบว่า รูปประโยคของภาษาถิ่นอีสานขอนแก่นไม่แตกต่างจากภาษาไทยกรุงเทพฯ แต่ลักษณะเด่นอยู่ที่คำลงท้ายเพื่อแสดงเจตนาต่างๆ

พงศ์ศิริ นาคพงศ์ (2525) ศึกษาเรื่อง “การจำแนกคำในภาษาถิ่นขอนแก่น” มีวัตถุประสงค์เพื่อจำแนกคำโดยยึดเอาตำแหน่งที่เกิดและหน้าที่ของคำในประโยคเป็นเกณฑ์ และศึกษาคุณสมบัติของคำแต่ละประเภทและโครงสร้างทางไวยากรณ์ที่คำเหล่านั้นปรากฏอยู่ เช่น วลี โครงสร้างย่อย โครงสร้างแกน และประโยค เป็นต้น ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากผู้บอกภาษาชาวขอนแก่นที่หมู่บ้านม่วงใหญ่ ตำบลบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ประโยคที่เก็บรวบรวมได้มีจำนวน 3,000 ประโยค และมีคำศัพท์ 1,000 คำศัพท์

ผลการศึกษารูปได้ว่า คำที่จำแนกมีทั้งหมด 24 ประเภท จำแนกตามหน้าที่ได้ 5 ประเภท คือ คำแกนหรือคำมูลฐาน คำขยายคำนาม คำขยายคำกริยา คำเชื่อม และคำที่ไม่ใช่หน่วยอิสระปรากฏท้ายประโยค ด้านโครงสร้างทางไวยากรณ์เมื่อจำแนกตามคำประเภทต่างๆ แบ่งได้ 2 ประเภท คือ โครงสร้างทางไวยากรณ์ที่ไม่อิสระได้แก่ โครงสร้างย่อยชนิดต่างๆและวลี โครงสร้างทางไวยากรณ์อิสระได้แก่ ประโยคและโครงสร้าง

ลักษณะโครงสร้างของประโยคแบ่งเป็น 2 ลักษณะได้แก่ 1) ประโยคเดี่ยว สามารถจำแนกออกเป็นประโยคเดี่ยวขนาดสั้น และประโยคเดี่ยวขนาดขยาย 2) ประโยคไม่เดี่ยว ประกอบด้วยโครงสร้างแกนซึ่งมีทั้งคำเชื่อมและไม่มีคำเชื่อมระหว่างโครงสร้างแกน

ด้านการจำแนกประโยคตามลำดับการพูดแบ่งออกได้เป็น ประโยคที่เริ่มต้นในการสนทนา และประโยคที่ไม่ใช่เริ่มต้นในการสนทนา ความหมายในเนื้อความของประโยคแบ่งออกได้เป็น 5 ประเภท คือ ประโยคบอกเล่า ประโยคปฏิเสธ ประโยคคำถาม ประโยคแสดงคำสั่งหรือขอร้อง และประโยคกรรม

วิรัช พิมพา (Wirat 1986) ศึกษาเรื่อง “การเปรียบเทียบระบบเสียงวรรณยุกต์ภาษาไทยถิ่นอีสานในจังหวัดขอนแก่น” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบระบบเสียงวรรณยุกต์ของภาษาไทยถิ่นที่พูดอยู่ใน 16 อำเภอ และ 4 กิ่งอำเภอ ของจังหวัดขอนแก่น

ผลการศึกษาพบว่า ภาษาถิ่นขอนแก่นมีระบบเสียงวรรณยุกต์ในแต่ละถิ่นไม่เท่ากัน กล่าวคือ มีหน่วยเสียงวรรณยุกต์ตั้งแต่ 5 หน่วยเสียง 6 หน่วยเสียง และ 7 หน่วยเสียง ซึ่งมีลักษณะทางสัทศาสตร์ของเสียงวรรณยุกต์แตกต่างกันไป

ในการแบ่งกลุ่มภาษาถิ่นขอนแก่น ผู้วิจัยใช้เกณฑ์ในการแบ่ง 2 ลักษณะคือ แบ่งตามจำนวนหน่วยเสียงวรรณยุกต์ และแบ่งตามรูปแบบของการแตกตัวและรวมตัวของเสียงวรรณยุกต์ การใช้เกณฑ์ในการแบ่งเช่นนี้ทำให้ได้ผลการศึกษาที่แตกต่างกัน กล่าวคือ หากแบ่งตามจำนวนหน่วยเสียงวรรณยุกต์จะแบ่งได้ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 มีหน่วยเสียงวรรณยุกต์ 5

หน่วยเสียงได้แก่ อำเภอสี่ชมพู ชุมแพ ภูเวียง และพระยืน กลุ่มที่ 2 มีหน่วยเสียงวรรณยุกต์ 6 หน่วยเสียงได้แก่ อำเภอกุฉินารายณ์ อุบลรัตน์ เขาสวนกวาง กระนวน เมืองขอนแก่น บ้านฝั่ แวงน้อย แวงใหญ่ หนองสองห้อง น้ำพอง และกลุ่มที่ 3 มีหน่วยเสียงวรรณยุกต์ 7 หน่วยเสียงได้แก่ อำเภอหนองเรือ บ้านฝาง มัญจาคีรี ชนบท พล และเปือยน้อย แต่ถ้าใช้เกณฑ์การแตกตัวและการรวมตัวของเสียงวรรณยุกต์แบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่ม Sp.I และกลุ่ม Sp.II ซึ่งกลุ่ม Sp.I มีรูปของการแตกตัวของเสียงวรรณยุกต์ในช่อง A เป็น 2 ทาง ได้แก่ อำเภอสี่ชมพู ชุมแพ ภูเวียง พระยืน และกุฉินารายณ์ และกลุ่ม Sp.II มีรูปของการแตกตัวของเสียงวรรณยุกต์ในช่อง A เป็น 3 ทาง ได้แก่ อำเภอหนองเรือ เขาสวนกวาง อุบลรัตน์ น้ำพอง กระนวน เมืองขอนแก่น บ้านฝาง มัญจาคีรี ชนบท แวงน้อย แวงใหญ่ พล บ้านฝั่ เปือยน้อย และหนองสองห้อง

อุดม ประมะคัง (2532) ศึกษาเรื่อง “คำลงท้ายในภาษาถิ่นขอนแก่น” มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 3 ประการ คือ 1) ศึกษาลักษณะทางเสียงและโครงสร้างพยางค์ของคำลงท้ายในภาษาถิ่นขอนแก่น 2) ศึกษาการใช้คำลงท้ายในภาษาถิ่นขอนแก่น และ 3) ศึกษาคำลงท้ายที่ใช้ร่วมกันในประโยคในภาษาถิ่นขอนแก่น ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากคำลงท้ายที่ใช้พูดกันในชีวิตประจำวันของผู้บอภาษาที่บ้านโคกกล่าม หมู่ที่ 1 ตำบลท่าวัด อำเภอแวงน้อย จังหวัดขอนแก่น

ผลการศึกษาพบว่า ลักษณะทางเสียงของคำลงท้ายในภาษาถิ่นขอนแก่นมีลักษณะเสียงสูงต่ำ 7 ลักษณะ ได้แก่ เสียงสูงระดับ [55] เสียงกลางระดับ [33] เสียงต่ำระดับ [11] เสียงต่ำ-ขึ้น [14] เสียงต่ำ-ตก [21] เสียงกลาง-ตก [32] และเสียงสูง-ระดับ-ตก [441] ส่วนโครงสร้างพยางค์ของคำลงท้ายในภาษาถิ่นขอนแก่นพบว่า มีโครงสร้างพยางค์เป็นคำพยางค์เดียวมีทั้งหมด 20 แบบ และมีโครงสร้างที่ต่างจากคำปกติ 7 แบบ

การใช้คำลงท้ายในภาษาถิ่นขอนแก่น ผู้วิจัยได้ศึกษาในประโยคที่แบ่งตามเจตนาของผู้สื่อสารแบ่งเป็น 3 ชนิด คือ ประโยคแจ้งให้ทราบ ประโยคบอกให้ทำ และประโยคถามให้ตอบ ผลการศึกษสามารถแบ่งการใช้คำลงท้ายได้ 2 กลุ่ม ได้แก่ การใช้คำลงท้ายที่แสดงเจตนา และการใช้คำลงท้ายที่แสดงสถานภาพ ส่วนคำลงท้ายที่ใช้ร่วมกันในประโยคพบว่า คำลงท้ายที่ใช้ร่วมกันมีจำนวนจำกัดและมีตำแหน่งที่ปรากฏร่วมกันที่แน่นอนกล่าวคือ คำลงท้ายที่แสดงเจตนาจะใช้ร่วมกันได้ไม่เกิน 2 คำ คำลงท้ายที่แสดงสถานภาพใช้ร่วมกับคำลงท้ายที่แสดงเจตนาได้ทุกคำและทุกคู่ คำลงท้ายที่ใช้ร่วมกันใช้ในประโยคชนิดเดียวกันได้ และคำลงท้ายที่ใช้

ร่วมกันทุกคู่จะลงเสียงหนักที่คำหลัง นอกจากนี้คำลงท้ายที่ใช้ร่วมกันในประโยค 2 คำ คำลงท้ายที่ตามหลังจะช่วยเสริมความหมายของคำลงท้ายที่นำหน้าอีกด้วย

ประไพ เลิศธีระวิวัฒน์ (2532) ศึกษาเรื่อง “ถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวนในภาษาขอนแก่น” มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาส่วนประกอบ หน้าที่ ที่มาและความหมายของถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวนในภาษาขอนแก่น ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ เอกสาร สื่อมวลชนต่างๆ และบุคคลอื่น รวมถึงตัวผู้วิจัย

ผลการศึกษาพบว่า ส่วนประกอบของถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวนในภาษาขอนแก่น ประกอบด้วยคำและกลุ่มคำ เมื่อแบ่งประเภทของสำนวนตามหน้าที่ที่ปรากฏในประโยคพบว่า สำนวนในภาษาขอนแก่นมี 5 ชนิด ได้แก่ สำนวนนาม สำนวนคุณศัพท์ สำนวนกริยา สำนวนกริยาวิเศษณ์ และสำนวนบอกเวลา ส่วนการวิเคราะห์ที่มาของสำนวนและความหมายของสำนวนพบว่า มีที่มา 5 ลักษณะ ได้แก่ สำนวนที่มาจากการเปรียบเทียบกับสิ่งแวดล้อม สำนวนที่มาจากชีวิตความเป็นอยู่ สำนวนที่มาจากความเชื่อ สำนวนที่มาจากประวัติศาสตร์ และสำนวนที่มาจากวรรณกรรม

เมื่อพิจารณาถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวนในภาษาขอนแก่นด้านลักษณะส่วนประกอบ หน้าที่ และที่มาแล้ว ทำให้ทราบว่าถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวนในภาษาขอนแก่นมีความหมายที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคม เช่น ความคิด ความเชื่อ ความช่างสังเกต และความช่างเปรียบเทียบของคนขอนแก่น รวมทั้งยังสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมประเพณีที่ยึดถือสืบต่อกันมาของชาวขอนแก่นด้วย

รุ่งอรุณ ทิมขุนทดเถียร และ วิไลวรรณ สมโสมณ (2537) ศึกษาเรื่อง “คำลงท้ายในภาษาถิ่นจังหวัดขอนแก่น” มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 3 ประการ ประการแรก เพื่อศึกษาลักษณะทางเสียงและแบ่งประเภทตามลักษณะทางเสียง ประการที่สอง เพื่อศึกษาลักษณะทางอรรถศาสตร์และแบ่งประเภทตามลักษณะทางอรรถศาสตร์ และประการสุดท้าย เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางเสียงและลักษณะทางอรรถศาสตร์ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ออกภาษาเป็นส่วนใหญ่ และรวบรวมจากเอกสาร หนังสือ และงานวิจัย

ผลการศึกษาพบว่า ลักษณะทางเสียงของคำลงท้ายในภาษาถิ่นจังหวัดขอนแก่นพิจารณาตามลักษณะทางเสียงมี 3 ระบบ คือ ระดับความสูงต่ำของเสียง ความสั้นยาวของเสียง และลักษณะเส้นเสียงในการลงท้ายพยางค์ เมื่อศึกษาลักษณะทางเสียงทั้ง 3 ระบบนี้

ระดับเสียงส่วนใหญ่เป็นเสียงตก ด้านความสั้นยาวของพยางค์ส่วนใหญ่เป็นพยางค์ที่มีเสียงสั้น และด้านลักษณะเส้นเสียงในการลงท้ายมี 2 ลักษณะในจำนวนที่เท่ากันคือ การลงท้ายพยางค์ด้วยการปิดเส้นเสียง และการลงท้ายพยางค์ด้วยการเปิดเส้นเสียง

ด้านลักษณะทางอรรถศาสตร์ ได้พิจารณาตามเงื่อนไข 4 ข้อคือ ความเบื้องต้นแรก ความบอกข้อมูลใหม่ รูปประโยค และความสัมพันธ์ระหว่างผู้พูดกับผู้ฟัง จากเงื่อนไข 4 ข้อ ดังกล่าวนี้อาจแบ่งคำลงท้ายโดยอาศัยความหมาย 7 ประเภทคือ ความหมายในการถาม ความหมายแสดงความขัดแย้ง ความหมายในการชักชวน ความหมายในการสั่ง ความหมายในการคาดคะเน ความหมายในการบอกข้อมูล และความหมายแสดงความสุภาพหรือไม่สุภาพ

ผลจากการศึกษาลักษณะทางเสียง และลักษณะทางอรรถศาสตร์ของคำลงท้าย ภาษาถิ่นจังหวัดขอนแก่นสามารถสรุปได้ว่า การศึกษาคำลงท้ายแต่ละคำนั้นต้องอาศัยการแบ่งประเภททางอรรถศาสตร์ ส่วนการแบ่งลักษณะทางเสียงนั้นเป็นส่วนประกอบที่จะช่วยขยายความหมายและอธิบายความแตกต่างของคำลงท้ายแต่ละคำให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนั้นลักษณะทั้งสองนี้ต่างก็มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด และต้องอาศัยซึ่งกันและกันในการแสดงความหมายของคำลงท้ายแต่ละคำให้ชัดเจนและสมบูรณ์

2.2 เอกสารและงานวิจัยที่ศึกษาการแปรของเสียงในภาษาถิ่นตามปัจจัยทางสังคม

รัชนิย์ เสนีย์ศรีสันต์ (2524) ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบเสียงและระบบเสียงในภาษาลาวพวนมาบปลาเค้าของผู้พูดที่มีอายุต่างกัน” ที่ดําบลมาบปลาเค้า อำเภอนาทายาง จังหวัดเพชรบุรี โดยแบ่งประชากรออกเป็น 4 กลุ่มอายุ ได้แก่ กลุ่มอายุ 60 ปีขึ้นไป, กลุ่มอายุ 45-59 ปี, กลุ่มอายุ 30-44 ปี และกลุ่มอายุ 15-25 ปี

ผลการศึกษาพบว่า ระบบเสียงของภาษาลาวพวนของผู้พูดที่มีอายุต่างกันจะมีระบบเสียงที่เหมือนกันคือ มีหน่วยเสียงพยัญชนะ 20 หน่วยเสียง หน่วยเสียงสระ 18 หน่วยเสียง สระประสม 3 หน่วยเสียง และหน่วยเสียงวรรณยุกต์ 5 หน่วยเสียง เมื่อเปรียบเทียบการออกเสียงพยัญชนะ สระ วรรณยุกต์ของผู้พูดทั้ง 4 กลุ่มอายุ พบการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มของผู้พูดอายุ 15-25 ปีมากที่สุด เสียงพยัญชนะต้นและเสียงสระในคำบางคำกล่าวคือ [h], [ɲ], [s] เปลี่ยนไปเป็นภาษาไทยกรุงเทพฯ [l], [j], [ch] แต่ในขณะเดียวกันกลุ่มอายุ 30-44 ปี มีการออกเสียง [s] ~ [ch] ในอัตราที่มาก และเสียง [kw] ในภาษาไทยเขียนด้วย (กว) ผู้บอภาษาอายุ 60 ปีขึ้นไปจะออกเสียง [kw] อย่างเดียว ส่วนผู้บอภาษาอีก 3 กลุ่มอายุจะออกเสียงเป็น [kw] หรือ [f] ในลักษณะการแปรอิสระ ส่วนเสียงสระ มีการเปลี่ยนแปลงไปตาม

กลุ่มอายุ กลุ่มอายุน้อยจะออกเสียง [ə:]~[a], [ɛ:]~[ia] มากกว่ากลุ่มที่มีอายุมาก แต่ในขณะเดียวกันกลุ่มอายุมากออกเสียง [ɛ:]~[e:] มากกว่ากลุ่มที่มีอายุน้อย

ส่วนเสียงวรรณยุกต์ของผู้พูดภาษาพวนทั้ง 4 กลุ่มอายุพบว่า เสียงวรรณยุกต์ DS 123 มีแนวโน้มจะเปลี่ยนไปเหมือนกับเสียงวรรณยุกต์ในภาษาไทยเพชรบุรี และเสียง DS 4 มีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนไปเหมือนกับวรรณยุกต์ในภาษาไทยกรุงเทพฯ ทำให้เกิดวรรณยุกต์ใหม่ในภาษาลาวพวน 3 เสียง นอกจากนี้ยังมีการรวมเสียงวรรณยุกต์ในช่อง DS กับ DL ในแถว 123 ของผู้พูดกลุ่มอายุ 30-44 ปี ดังนั้นจะเห็นได้ว่าผู้พูดภาษาลาวพวนที่มีอายุมากคือ กลุ่มอายุ 60 ปีขึ้นไป ยังคงการออกเสียงภาษาลาวพวนแบบเก่าในที่อัตราสูง ส่วนกลุ่มอายุน้อยโดยเฉพาะกลุ่ม 15-25 ปี เริ่มมีการออกเสียงแบบภาษาไทยกรุงเทพฯมากขึ้น

เพ็ญพร ดันวัฒนานันท์ (2525) ศึกษาเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงพยัญชนะต้นกักสิถิลในภาษาเชียงใหม่กับตัวแปรทางสังคมบางประการ” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการออกเสียงพยัญชนะต้นกักสิถิล (p, t, c, k) ในภาษาเชียงใหม่ 2 ชุมชน คือ ชุมชนเมือง ตำบลช้างม้อย อำเภอเมือง และชุมชนชนบท ตำบลหนองแห้ง อำเภอสันทราย เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงและหาความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงเสียงพยัญชนะต้นกักสิถิลกับตัวแปรทางสังคม 4 ตัวแปร ได้แก่ อายุ เพศ ถิ่นที่อยู่อาศัย และอิทธิพลภายนอกจากประชากร 2 กลุ่มอายุ คือ กลุ่มเด็ก (15-17 ปี) และกลุ่มคนแก่ (45 ปีขึ้นไป)

ผลการศึกษาพบว่า การออกเสียงพยัญชนะต้นกักสิถิลในภาษาไทยเชียงใหม่ที่พัฒนามาจากเสียงพยัญชนะอิมซะ *b,*d,*j,*g ในภาษาไทยดั้งเดิมนั้นกำลังมีการเปลี่ยนแปลงโดยมีการออกเสียงเป็นเสียงกักนิธิต [ph, th, ch, kh] เพิ่มเข้ามา และเสียงที่มีอัตราการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดคือเสียง (t) ส่วนเสียงที่มีอัตราการเปลี่ยนแปลงน้อยที่สุดคือเสียง (c)

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นดังกล่าวนี้ล้วนมีความสัมพันธ์กับตัวแปรทางสังคมกล่าวคือ ตัวแปรอายุ ถิ่นที่อยู่อาศัย และอิทธิพลภายนอก เป็นตัวแปรที่ทำให้การออกเสียงพยัญชนะต้นกักสิถิลเปลี่ยนแปลงไป ส่วนตัวแปรเพศไม่มีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของภาษา เมื่อวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงของภาษากับตัวแปรทางสังคมพบว่า อายุที่ต่างกันของผู้บอกภาษาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ กลุ่มเด็กจะมีการเปลี่ยนแปลงมากกว่ากลุ่มคนแก่ ด้านตัวแปรถิ่นที่อยู่อาศัยที่ต่างกันระหว่างชุมชนเมืองและชุมชนชนบทพบว่า คนที่อาศัยอยู่ในเมืองจะได้รับอิทธิพลของความเจริญทำให้มีการเปลี่ยนแปลงมากกว่าชุมชนชนบท ส่วนอิทธิพลภายนอกได้แก่ อาชีพ ระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐาน การสื่อสารมวลชน และพฤติกรรม

ใช้ภาษาในชีวิตประจำวันของผู้บอกภาษาพบว่า คนที่ได้รับอิทธิพลภายนอกจะมีการเปลี่ยนแปลงมากกว่าคนที่ไม่มีได้รับอิทธิพลภายนอกเลย

ปาลีรัฐ ทรัพย์ปรง (2537) ศึกษาเรื่อง “การแปรของเสียง (h) ในภาษาถิ่นสงขลา เขตชุมชนเมืองตามปัจจัยทางสังคม” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการแปรของเสียง (h) ในเขตชุมชนเมืองสงขลา ว่ามีความสัมพันธ์กับปัจจัยทางสังคมใดบ้าง ซึ่งได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา แวดวงภาษา และทัศนคติต่อภาษาถิ่น ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากผู้บอกภาษาสงขลา 100 คน ซึ่งอาศัยอยู่บนถนน 5 สาย ในเขตเทศบาลเมืองสงขลา

ผลการศึกษาพบว่า เสียง (h) มีรูปแบบ 3 รูป คือ [h̥], [h] และ [ŋ] ในการวิเคราะห์แบบไม่ควบคุมตัวแปร รูปแบบที่พบมากที่สุดคือ [ŋ] รองลงมาคือ [h] และรูปแบบที่ใช้น้อยที่สุดคือ [h̥] ซึ่งการแปรของเสียง (h) มีความสัมพันธ์กับตัวแปรทุกประการ

ส่วนการวิเคราะห์แบบควบคุมตัวแปรพบว่า การแปรของ (h) มีความสัมพันธ์กับตัวแปรทางสังคมทั้งห้าเช่นกัน โดยตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับการแปรของ (h) มากที่สุดคือ อายุ ผู้พูดที่มีอายุน้อยจะใช้เสียง [ŋ] ในอัตราที่มาก รองลงมาคือ ตัวแปรการศึกษา พบว่า กลุ่มที่มีการศึกษาสูงจะใช้รูปแบบ [ŋ] มากกว่าผู้ที่มีการศึกษาน้อย และจะใช้รูปแบบ [h̥] ลดลงเมื่อการศึกษาน้อยลง ด้านทัศนคติต่อภาษาถิ่นพบว่า ผู้ที่มีทัศนคติทางลบต่อภาษาถิ่นใช้รูปแบบ [ŋ] มากกว่าผู้ที่มีทัศนคติทางบวกต่อภาษาถิ่น ส่วนในแวดวงภาษาพบว่า ผู้ที่ใช้แวดวงภาษามาตรฐานใช้รูปแบบจากภาษามาตรฐาน [ŋ] มากกว่าผู้ที่มีแวดวงภาษาถิ่น และตัวแปรเพศพบว่าเพศหญิงมีแนวโน้มที่จะใช้รูปแบบ [ŋ] มากกว่าเพศชาย

ศุภฤกษ์ หอมแก้ว (2540) ศึกษาเรื่อง “การแปรของ (e) ในภาษาไทยถิ่นนครศรีธรรมราชตามตัวแปรทางอายุและทัศนคติทางภาษา” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการแปรของเสียง (e) ในเขตเทศบาลนครศรีธรรมราช โดยเก็บข้อมูลจากผู้บอกภาษานครศรีธรรมราช 100 คน ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ตัวแปรอายุ แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม กลุ่มอายุละ 25 คน ได้แก่ กลุ่มอายุ 11-20 ปี, กลุ่มอายุ 21-30 ปี, กลุ่มอายุ 31-40 ปี และกลุ่มอายุ 41 ปีขึ้นไป และตัวแปรทัศนคติต่อภาษาไทยถิ่นใต้ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ ทัศนคติทางบวกต่อภาษาถิ่นและทัศนคติทางลบต่อภาษาถิ่น

ผลการศึกษาพบว่า เสียง (e) มีรูปแบบ 3 รูป คือ รูปแบบใหม่ [ẽ], รูปแบบกึ่งกลาง [e̞] และ รูปแบบดั้งเดิม [e] ในการวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างเสียง (e) กับตัว

แปรพบว่า เสียง (ε) มีความสัมพันธ์กับตัวแปรทั้ง 2 ตัวแปร โดยตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับการแปรของเสียง (ε) มากที่สุด คือ ตัวแปรอายุ กลุ่มอายุน้อย 11-20 ปี และ 21-30 ปี มีอัตราการออกเสียง [ε[^]] มากกว่ากลุ่มอายุ 31-40 ปี และ 41 ปีขึ้นไป

ด้านตัวแปรทัศนคติต่อภาษาไทยถิ่นใต้พบว่า ผู้มีทัศนคติทางบวกจะใช้รูปแปรดั้งเดิมมากที่สุด รองลงมาคือ รูปแปรกึ่งกลาง และรูปแปรใหม่นิยมใช้น้อยที่สุด ในขณะที่ผู้ที่มีทัศนคติทางลบต่อภาษาไทยถิ่นใต้จะใช้รูปแปรใหม่มากที่สุด รองลงมาคือรูปแปรกึ่งกลาง และรูปแปรดั้งเดิมตามลำดับ

สุนิสา กิตติวงศ์ประทีป (2548) ศึกษาเรื่อง “วรรณยุกต์ภาษาไทยถิ่นใต้เกาะสมุย: การแปรตามอายุและถิ่นที่อยู่อาศัยของผู้พูด” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบระบบวรรณยุกต์และสัทลักษณะของวรรณยุกต์ภาษาไทยถิ่นใต้ อำเภอเกาะสมุย ที่พูดโดยผู้พูดอายุมาก (60-70 ปี) และผู้พูดอายุน้อย (10-20 ปี) ในทั้ง 7 ตำบลของอำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผู้วิจัยเลือกจุดเก็บข้อมูลตำบลละ 1 หมู่บ้าน และกำหนดจำนวนผู้บอกภาษาจุดละ 6 คน ประกอบด้วยผู้พูดอายุมากจำนวน 3 คน และผู้พูดอายุน้อยจำนวน 3 คน รวมผู้บอกภาษาทั้งสิ้น 42 คน คำที่ใช้ทดสอบประกอบด้วยคำพยางค์เดียว 15 คำ คำพยางค์เป็น 9 คำ ได้แก่ ขา ตา ทา ซา ปา ทา ผ่า ป่า ท้า คำพยางค์ตายสระเสียงยาว 3 คำ ได้แก่ ขาด ปาด ทาบ และคำพยางค์ตายเสียงสั้น 3 คำ ได้แก่ ชัด ปัด ทับ คำเหล่านี้เป็นตัวแทนของคำที่ปรากฏในช่องต่างๆ ของกล่องวรรณยุกต์ (William J. Gedney, 1972)

ผลการศึกษาพบว่า ระบบวรรณยุกต์ภาษาไทยถิ่นใต้อำเภอเกาะสมุยที่พูดกันในทุกตำบลทั้ง 2 รุ่นอายุ มีระบบวรรณยุกต์เดียวกันคือ ระบบวรรณยุกต์ 6 หน่วยเสียง ด้านการวิเคราะห์ สัทลักษณะของวรรณยุกต์พบว่า ภาษาไทยถิ่นใต้เกาะสมุยที่พูดโดยผู้พูดที่มีอายุต่างกันในแต่ละตำบลมีสัทลักษณะของวรรณยุกต์ไม่แตกต่างกัน นอกจากนี้ยังไม่มี ความแตกต่างของสัทลักษณะของวรรณยุกต์ระหว่างรุ่นอายุแปรไปตามถิ่นที่อยู่อีกด้วย

สุนทรินทร์ แสงงาม (2549) ศึกษาเรื่อง “การแปรของคำศัพท์และวรรณยุกต์ตามกลุ่มอายุและทัศนคติต่อภาษาไช้ (ไทดำ) ที่พูดกันในพื้นที่อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์และเปรียบเทียบการแปรของคำศัพท์และวรรณยุกต์ในภาษาไช้ (ไทดำ) อำเภอ เขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ตามตัวแปรอายุและทัศนคติต่อภาษาไช้ ผู้วิจัยแบ่งตัวแปรอายุออกเป็น 3 กลุ่มอายุ ได้แก่ กลุ่มอายุ 15-25 ปี, กลุ่มอายุ 35-45 ปี และกลุ่มอายุ 55-65 ปี

ขึ้นไป และแบ่งตามตัวแปรทัศนคติต่อภาษาออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่มีทัศนคติบวก กลุ่มที่มีทัศนคติกลาง และกลุ่มที่มีทัศนคติลบ ผู้วิจัยเก็บข้อมูลที่ตำบลหนองปรือ อำเภอยะย้อย ซึ่งประกอบด้วย 6 หมู่บ้าน และกำหนดจำนวนผู้บอกภาษา 20 คนต่อหนึ่งกลุ่มอายุ โดยมีทั้งเพศชายและเพศหญิงเท่ากัน รวมผู้บอกภาษาทั้งสิ้น 60 คน คำศัพท์ที่ใช้ทดสอบเป็นคำที่ชาวโงะใช้พูดในชีวิตประจำวันและเป็นคำที่ต่างไปจากภาษาไทยกรุงเทพฯ จำนวน 70 คำ ส่วนคำที่ใช้ทดสอบเสียงวรรณยุกต์ประกอบด้วยคำพยางค์เดียวจำนวน 9 คำ ได้แก่ ขา ปา คา ข้า ป่า คำ ผ่า ป้า คำ คำเหล่านี้เป็นตัวแทนของคำที่ปรากฏในช่องต่างๆ ของกล่องวรรณยุกต์ (William J. Gedney, 1972)

ผลการศึกษาพบว่า ผู้บอกภาษาที่พูดภาษาโงะในตำบลหนองปรือ อำเภอยะย้อย ทุกกลุ่มอายุและทุกกลุ่มทัศนคติต่อภาษา ใช้ภาษาโงะทั้งในด้านคำศัพท์และวรรณยุกต์มากกว่าภาษาไทยกรุงเทพฯ เมื่อวิเคราะห์แยกตามตัวแปรอายุพบว่า ผู้บอกภาษากลุ่มอายุ 15-25 ปี ใช้คำศัพท์ภาษาโงะน้อยที่สุด ส่วนผู้บอกภาษากลุ่มอายุ 35-45 ปี และกลุ่มอายุ 55-65 ปี ใช้คำศัพท์ภาษาโงะในอัตราที่สูงใกล้เคียงกัน ส่วนการวิเคราะห์ทัศนคติต่อภาษาพบว่า ตัวแปรทัศนคติต่อภาษามีอิทธิพลต่อการใช้คำศัพท์ภาษาโงะของผู้บอกภาษากลุ่มอายุ 15-25 ปี ด้านเสียงวรรณยุกต์พบว่า ไม่มีผู้บอกภาษาคนใดใช้ระบบวรรณยุกต์แบบอื่นเลยนอกจากวรรณยุกต์ภาษาโงะ ส่วนสัญลักษณ์ของเสียงวรรณยุกต์มีผู้บอกภาษาใช้แบบอื่นบ้างแต่จำนวนน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับสัญลักษณ์ภาษาโงะ

อภิขญา แก้วอุทัย (2551) ศึกษาเรื่อง “การศึกษาการแปรของเสียง (mr) และ (ml) ในภาษาไทยถิ่นสงขลาตามปัจจัยทางสังคม” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการแปรของเสียง (mr) และ (ml) ในภาษาไทยถิ่นสงขลาและศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการแปรของเสียงดังกล่าวกับปัจจัยทางสังคม ได้แก่ อายุ เพศ และถิ่นที่อยู่อาศัย ปัจจัยอายุ ประกอบด้วย 3 กลุ่มอายุ ได้แก่ กลุ่มอายุ 15-25 ปี, กลุ่มอายุ 35-45 ปี และกลุ่มอายุ 55 ปีขึ้นไป ปัจจัยเพศประกอบด้วย เพศชายและเพศหญิง และปัจจัยถิ่นที่อยู่อาศัยแบ่งออกเป็น 2 ถิ่น ได้แก่ ชุมชนเมือง (อำเภอมือ) ชุมชนชนบท (อำเภอกระแสดินธุ์) ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากผู้บอกภาษาทั้งหมด 120 คน ซึ่งเป็นผู้บอกภาษาในชุมชนเมือง 60 คน และชุมชนชนบท 60 คน โดยในแต่ละชุมชนประกอบด้วยผู้บอกภาษาทั้ง 3 กลุ่มอายุ กลุ่มอายุละ 20 คน แบ่งเป็นเพศชายและเพศหญิงอย่างละ 10 คน คำที่ใช้ในการทดสอบมีจำนวน 25 คำ เป็นคำที่มีเสียง (mr) 12 คำ และ (ml) 13 คำ

ผลการศึกษาพบว่า (mr) มีรูปแปรทั้งหมด 14 รูปแปร โดยรูปแปร [m] ปรากฏมากที่สุด ส่วน (ml) มีรูปแปรทั้งหมด 6 รูปแปร รูปแปรที่ปรากฏมากที่สุดคือ [ml] เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการแปรของเสียงดังกล่าวกับปัจจัยทางสังคมทั้ง 3 ปัจจัยแบบไม่ควบคุมตัวแปรพบว่า ปัจจัยอายุและถิ่นที่อยู่อาศัยมีความสัมพันธ์กับการแปรของเสียง (mr) และ (ml) ในภาษาไทยถิ่นสงขลา ส่วนปัจจัยเพศไม่มีความสัมพันธ์กับการแปรทางภาษาดังกล่าว และเมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์แบบควบคุมตัวแปรพบว่า (mr) มีความสัมพันธ์กับปัจจัยอายุและถิ่นที่อยู่อาศัย ส่วนปัจจัยเพศไม่มีความสัมพันธ์กับการแปรของเสียง (mr) สำหรับการแปรของเสียง (ml) มีความสัมพันธ์กับปัจจัยทางสังคมทั้ง 3 ปัจจัย ปัจจัยทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กับการแปรของเสียง (mr) และ (ml) มากที่สุดคือ ถิ่นที่อยู่อาศัย รองลงมาคือ อายุ และเพศ ตามลำดับ

2.3 ภูมิหลังเกี่ยวกับท้องถิ่นและระบบเสียงภาษาไทยถิ่นขอนแก่น

เนื่องจากงานวิจัยนี้เป็นการศึกษาการแปรของภาษาในแง่ที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยทางสังคม ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องกล่าวถึงชุมชนที่ศึกษาโดยแบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ 1) ภูมิหลังของจังหวัดขอนแก่นเพื่อแสดงให้เห็นลักษณะภูมิศาสตร์เกี่ยวกับชุมชนที่ศึกษา 2) ระบบเสียงภาษาไทยถิ่นขอนแก่นอันเป็นภาษาพูดของชุมชนที่ใช้เป็นจุดเก็บข้อมูล

2.3.1 ภูมิหลังของจังหวัดขอนแก่น

หนังสือขอนแก่น 200 ปี (2540) ได้กล่าวถึงประวัติจังหวัดขอนแก่นไว้ว่า ประวัติการสร้างเมืองขอนแก่น เริ่มขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 ในราว พ.ศ.2340 เพี้ยเมืองแพน เชื้อสายเจ้าเมืองร้อยเอ็ดและสุวรรณภูมิ ได้พาผู้คนอพยพออกมาจากบ้านชีโหล่น (ในเขตอำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ดในปัจจุบัน) มาตั้งบ้านเมืองที่บ้านดอนพะยอมเวลานั้นอยู่ในแขวงเมืองชลบท(ชนบท) ปัจจุบันอยู่ในท้องที่อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น และได้แจ้งความประสงค์ไปยังเจ้าพระยานครราชสีมา ขอเป็นเจ้าเมือง เมื่อเป็นเจ้าเมืองแล้ว ก็ขอขึ้นกับเมืองนครราชสีมาจะรับอาสาทำราชการผูกส่วยตามประเพณี เจ้าพระยานครราชสีมาจึงกราบทูลพระกรุณาไปยังกรุงเทพฯ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯตั้งเพี้ยเมืองแพนเป็น "พระนครศรีบริรักษ์" ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองโดยยกบ้านบึงบอน (บริเวณบึงแก่นนคร) ทางด้านทิศตะวันตกที่ตั้งเมืองเก่า ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองขอนแก่น ปัจจุบัน) เป็นเมืองขอนแก่น ขึ้นกับเมืองนครราชสีมาตามที่เจ้าเมืองนครราชสีมาขอไป

ต่อมาในปลายรัชสมัยรัชกาลที่ 1 ในราว พ.ศ. 2352 เนื่องจากที่ตั้งเมืองขอนแก่นอยู่ใกล้ชิดกับเมืองชลบท (ชนบท) ซึ่งขึ้นกับเมืองนครราชสีมา และมีการปักปันเขตเมืองกัน จึงได้ย้ายเมืองไปตั้งที่บ้านดอนพันชาติ หรือดงพันชาติ (ในท้องที่บ้านโนนเมือง หมู่ที่ 15 ตำบลแพ่ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ปัจจุบัน) และ พ.ศ. 2369 เกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ขึ้น เมื่อปราบกบฏเรียบร้อยแล้ว โปรดเกล้าฯ ยกบ้านภูเวียง ซึ่งเดิมเคยเป็นเมืองโบราณอยู่ก่อนแล้วเป็นเมืองภูเวียงขึ้นกับเมืองขอนแก่น

ในสมัยรัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2381 เมืองขอนแก่นได้ถูกย้ายจากบ้านดอนพันชาติกลับมาตั้งที่ริมบึงบอนทางด้านทิศตะวันตก (บริเวณบ้านเมืองเก่า ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่นปัจจุบัน) ด้วยเหตุผลการปักปันเขตเมืองขอนแก่นกับเมืองกาฬสินธุ์

ในสมัยรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2398 ย้ายเมืองขอนแก่นไปตั้งที่บ้านโนนทอง ฟากบึงบอนทางทิศตะวันออก (บริเวณบ้านโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นปัจจุบัน) จนถึง พ.ศ. 2410 ย้ายเมืองอีกครั้งไปตั้งที่บ้านดอนบม บริเวณลำชีฝั่งตะวันออก (บริเวณบ้านดอนบม ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นปัจจุบัน) ด้วยเหตุผลที่ต้องใช้แม่น้ำในการคมนาคมติดต่อ ซึ่งห่างจากจุดที่ตั้งปัจจุบันราว ๆ 8 กิโลเมตร จนกระทั่งปี พ.ศ. 2434 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ได้โปรดเกล้าฯ ให้ พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม ขึ้นไปเป็นข้าหลวงต่างพระองค์ เนื่องจากทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนแปลงระบบการปกครองหัวเมืองลาวใหม่ โดยเปลี่ยนบริเวณหัวเมืองลาวฝ่ายเหนือเป็นหัวเมืองลาวพวน เมืองขอนแก่นไปขึ้นกับหัวเมืองลาวพวน ตอนเสด็จผ่านเมืองขอนแก่น ได้ไปประทับแรมที่บ้านท่ม 1 คืน เพราะเส้นทางคมนาคมหรือทางม้า โค เกวียน แต่ก่อนจากนครราชสีมา ต้องผ่านมาเมืองชนบท ผ่านบ้านท่มไปยังหนองคาย ทรงเห็นว่าบ้านท่มทำเลดี มีผู้คนอาศัยอยู่หนาแน่น ใกล้เส้นทางไปมาในสมัยนั้น จึงโปรดให้ย้ายเมืองขอนแก่นจากบ้านดอนบมไปตั้งที่บ้านท่ม (บริเวณบ้านท่ม ตำบลบ้านท่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ปัจจุบัน) ซึ่งห่างจากที่ตั้งปัจจุบัน 13 กิโลเมตร และเปลี่ยนนามตำแหน่งเจ้าเมือง เป็นผู้ว่าราชการเมือง ต่อมาในปี พ.ศ. 2436 ได้เกิดเหตุการณ์สำคัญขึ้นในแผ่นดินกรณีพิพาทไทยกับฝรั่งเศส เป็นเหตุให้ไทยต้องเสียดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศส พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แบ่งการปกครองออกเป็นมณฑล จังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้านสังกัดกระทรวงมหาดไทย จังหวัดขอนแก่นได้โอนไปขึ้นกับ มณฑลอุดร ต่อมาปี พ.ศ. 2442 เนื่องจากในฤดูแล้งบ้านท่มกันดารน้ำ ไม่เหมาะแก่การตั้งเมืองใหญ่ จึงโปรดให้ย้ายเมืองจากบ้านท่ม กลับไปตั้งที่บ้านเมืองเก่า บริเวณบึงบอนด้านตอนเหนือ (บ้านเมืองเก่า ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นปัจจุบัน) ต่อมาปี พ.ศ.

2447 ได้เปลี่ยนนามเมืองขอนแก่นเป็น “บริเวณลำชี” และเปลี่ยนนามตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองขอนแก่นเป็น ข้าหลวงประจำบริเวณลำชี ต่อมาปี พ.ศ. 2450 โปรดเกล้าฯให้ย้ายศาลากลางมาตั้งที่บ้านพระลับ (บริเวณที่เป็นที่ทำการเทศบาลนครขอนแก่น ปัจจุบัน) และโปรดให้เปลี่ยนนามตำแหน่งข้าหลวงประจำบริเวณลำชีมาเป็นผู้ว่าราชการเมืองตามเดิม

ต่อมาปี พ.ศ.2459 โปรดเกล้าฯให้เปลี่ยนคำว่าเมือง มาเป็นจังหวัดและให้เรียกเจ้าเมืองเป็นผู้ว่าราชการจังหวัด ในปี พ.ศ. 2476 เมื่อการปกครองเปลี่ยนเป็นระบอบประชาธิปไตยแล้ว ทางราชการได้ประกาศให้เปลี่ยนนามตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นข้าหลวงประจำจังหวัดอีกครั้ง ขึ้นตรงต่อกระทรวงมหาดไทย และในปี พ.ศ. 2495 ทางราชการได้ประกาศให้เปลี่ยนนามตำแหน่งข้าหลวงประจำจังหวัด มาเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดอีกครั้ง และยังคงใช้ตำแหน่งนี้จนถึงปัจจุบัน

จนกระทั่ง พ.ศ. 2507 สมัย ฯพณฯ จอมพลถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี จึงได้ย้ายศาลากลางจังหวัดมาสร้างใหม่ที่บริเวณสนามบินเก่า ห่างจากจุดที่ตั้งเดิมประมาณ 2 กิโลเมตร เรียกว่า "ศูนย์ราชการ" ซึ่งเป็นไปตามดำริของ ฯพณฯ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ อดีตนายกรัฐมนตรีที่ได้เริ่มต้นไว้ก่อนหน้านี้

จะเห็นได้ว่า เมืองขอนแก่นมีอายุนับจากมีใบบอกให้ตั้งเมือง เมื่อ พ.ศ. 2340 จนกระทั่งปัจจุบันเป็นเวลา 200 ปี ได้มีการย้ายเมืองมาแล้วหลายครั้ง ปัจจุบันเมืองขอนแก่นมีความเจริญรุดหน้ามาโดยลำดับ และขอนแก่นก็ยังเป็นศูนย์กลางของภาคอีสานตั้งแต่อดีตมาจนถึงทุกวันนี้

ส่วนลักษณะทางภูมิศาสตร์นั้นจังหวัดขอนแก่นตั้งอยู่บริเวณตอนกลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในที่ราบสูงโคราชของประเทศไทย อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2 (ถนนมิตรภาพ) 445 กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งหมด 10,886 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 6.8 ล้านไร่ ภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ราบสูง มีอาณาเขตติดต่อใกล้เคียงคือ ทิศเหนือติดต่อกับจังหวัดเลย จังหวัดอุดรธานี และจังหวัดหนองบัวลำภู ทิศใต้ติดต่อกับ จังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดบุรีรัมย์ ทิศตะวันออกติดต่อกับ จังหวัดกาฬสินธุ์ และจังหวัดมหาสารคาม ทิศตะวันตกติดต่อกับจังหวัดชัยภูมิ และจังหวัดเพชรบูรณ์ (สำนักงานสถิติจังหวัดขอนแก่น,2543)

จังหวัดขอนแก่นแบ่งการปกครองออกเป็น 26 อำเภอ คือ

1. อำเภอเมืองขอนแก่น	2. อำเภอบ้านฝาง
3. อำเภอพระยืน	4. อำเภอหนองเรือ
5. อำเภอชุมแพ	6. อำเภอสหัสขันธ์
7. อำเภอน้ำพอง	8. อำเภออุบลรัตน์
9. อำเภอกระนวน	10. อำเภอบ้านไผ่
11. อำเภอเปือยน้อย	12. อำเภอพล
13. อำเภอแวงใหญ่	14. อำเภอแวงน้อย
15. อำเภอหนองสองห้อง	16. อำเภอภูเวียง
17. อำเภอมีชัย	18. อำเภอชนบท
19. อำเภอเขาสมบวง	20. อำเภอภูผาม่าน
21. อำเภอซำสูง	22. อำเภอโคกโพธิ์ไชย
23. อำเภอหนองนาคำ	24. อำเภอบ้านแฮด
25. อำเภอโนนศิลา	26. อำเภอเวียงเก่า

1) อำเภอเมืองขอนแก่น

อำเภอเมืองขอนแก่น มีความเป็นมาตั้งแต่ พ.ศ. 2352 เมื่อเพี้ยเมืองแพน บ้านชีโหล่น แขวงเมืองสุวรรณภูมิ พาราษฎร์ไพรพลประมาณ 340 คน จากเมืองสุวรรณภูมิมาตั้งที่ฝั่งบึงบอนที่บ้านดอนพะยอม (ปัจจุบันคือ บ้านเมือง ตำบลเมืองเพีย อำเภอบ้านไผ่) เรียกชื่อว่า “เมืองขอนแก่น” ซึ่งเพี้ยนมาจาก “เมืองขามแก่น” หลังจากนั้นเมืองขอนแก่นได้มีการย้ายที่ตั้งหลายครั้ง ได้แก่

- พ.ศ.2352 ท่านราชานนท์ ย้ายเมืองไปตั้งที่ริมหนองเหล็กพันชาติหรือคงพันชาติ (หมู่บ้านแพ่ง อำเภอโกสุมพิสัย)
- พ.ศ.2381 ย้ายเมืองขอนแก่นกลับมาตั้งอยู่ริมบึงบอน (ตะวันตกเฉียงใต้ ของบ้านโนนทัน ตำบลในเมือง อำเภอเมืองขอนแก่น ปัจจุบันนี้)
- พ.ศ.2410 ย้ายเมืองขอนแก่นไปตั้งบ้านดอนบมริมแม่น้ำชี
- พ.ศ.2434 โปรดให้พระเจ้านั่งยาเธอ กรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม เป็นข้าหลวงต่างพระองค์และ โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายเมืองขอนแก่นมาตั้งที่บ้านทุ่ม อำเภอเมืองขอนแก่น)
- พ.ศ.2442 โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายกลับไปตั้งที่บ้านบึงบอนดังเดิม (เมืองเก่า)

- พ.ศ.2447 โปรดเกล้าฯ ให้เรียกตำแหน่งข้าหลวงประจำเมืองขอนแก่นว่าข้าหลวงประจำบริเวณพาสี

- พ.ศ.2451 ย้ายศาลากลางเมืองขอนแก่นมาตั้งที่บ้านพระลับ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองขอนแก่น (ศาลากลางหลังเก่า) และเปลี่ยนตำแหน่งข้าหลวงประจำบริเวณเป็นผู้ว่าราชการเมือง

- พ.ศ.2459 โปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนคำว่าเมืองเป็นจังหวัด

- พ.ศ.2507 ได้สร้างศาลากลางใหม่ที่สนามบินเก่า ห่างจากที่เดิม 2,000 เมตร ปัจจุบันเรียกว่า “ศูนย์ราชการ” (สืบค้นเมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2552, จาก http://www.khonkaenpoc.com/khonkaen/history_index.php)

อำเภอเมืองขอนแก่น มีเนื้อที่ประมาณ 953.39 ตารางกิโลเมตร แยกเป็นในเขตเทศบาล 46 ตารางกิโลเมตร นอกเขตเทศบาล 907.39 ตารางกิโลเมตร (สำนักงานสถิติจังหวัดขอนแก่น, 2543) แบ่งเขตการปกครองย่อยออกเป็น 18 ตำบล ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น 1 ตำบลคือ ตำบลในเมือง และนอกเขตเทศบาลมี 17 ตำบล ได้แก่ ตำบลสำราญ ตำบลโคกสี ตำบลท่าพระ ตำบลบ้านทุ่ม ตำบลเมืองเก่า ตำบลพระลับ ตำบลสาวะถี ตำบลบ้านหว้า ตำบลบ้านค้อ ตำบลแดงใหญ่ ตำบลดอนช้าง ตำบลดอนหัน ตำบลศิลา ตำบลบ้านเป็ด ตำบลหนองตูม ตำบลบึงเนียม และตำบลโนนทัน มีอาณาเขตติดต่อกับเขตการปกครองข้างเคียงดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	อำเภออุบลรัตน์และอำเภอน้ำพอง
ทิศใต้	ติดต่อกับ	อำเภอโกสุมพิสัย (จังหวัดมหาสารคาม) อำเภอบ้านแฮด และอำเภอพระยืน
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	อำเภอคำสูง อำเภอเชียงยืน และอำเภอโกสุมพิสัย (จังหวัดมหาสารคาม)
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	อำเภอบ้านฝาง

2) อำเภอหนองนาคำ

อำเภอหนองนาคำเดิมเป็นส่วนหนึ่งของอำเภอกุเวียง ทางราชการได้แบ่งพื้นที่การปกครองออกมาจัดตั้งเป็น กิ่งอำเภอหนองนาคำ ตามประกาศกระทรวงมหาดไทยเมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2537 โดยมีผลบังคับตั้งแต่วันที่ 30 เมษายน ปีเดียวกัน ต่อมาจึงได้มีพระราชกฤษฎีกายกฐานะขึ้นเป็นอำเภอหนองนาคำ ในวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2550

อำเภอหนองนาคำตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของจังหวัด แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลกุดธาตุ ตำบลบ้านโคก และตำบลชนวน มีอาณาเขตติดต่อกับเขตการปกครองข้างเคียง ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	อำเภอศรีบุญเรือง (จังหวัดหนองบัวลำภู)
ทิศใต้	ติดต่อกับ	อำเภอกุเวียงและอำเภอเวียงเก่า
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	อำเภอโนนสัง (จังหวัดหนองบัวลำภู) และ อำเภอกุเวียง
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	อำเภอเวียงเก่าและอำเภอสีชมภู

2.3.2 ระบบเสียงภาษาไทยถิ่นขอนแก่น *

ลักษณะภาษาไทยถิ่นขอนแก่น ประกอบด้วยหน่วยเสียงพยัญชนะ หน่วยเสียงสระ และหน่วยเสียงวรรณยุกต์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) หน่วยเสียงพยัญชนะ

หน่วยเสียงพยัญชนะในภาษาไทยถิ่นขอนแก่น แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ หน่วยเสียงพยัญชนะต้น และหน่วยเสียงพยัญชนะท้าย ดังนี้

(1) หน่วยเสียงพยัญชนะต้นเดี่ยว มี 20 หน่วยเสียง คือ /p, t, k, ʔ, ph, th, kh, b, d, c, f, s, h, m, n, ɲ, l, w, j/ ดังตารางต่อไปนี้

* ระบบเสียงภาษาไทยถิ่นขอนแก่นทั้งเสียงพยัญชนะ สระ และวรรณยุกต์ ใช้ตาม วิรัช พิมพา (Wirat Pimpa 1986)

ตารางที่ 2.1
หน่วยเสียงพยัญชนะในภาษาไทยถิ่นขอนแก่น

ลักษณะ ของเสียง	ฐานกรณ์ / คุณสมบัติของเสียง	ริมฝีปาก	ริมฝีปาก กับฟัน	ปุ่ม เหงือก	เพดาน แข็ง	เพดาน อ่อน	ช่อง ระหว่าง เส้นเสียง
กักหรือระเบิด	ไม่ก้อง ไม่มีลม	p		t		k	ʔ
	ไม่ก้อง มีลม	ph		th		kh	
	ก้อง	b		d			
กึ่งเสียดแทรก	ไม่ก้อง ไม่มีลม				c		
เสียดแทรก	ไม่ก้อง		f	s			h
นาสิก	ก้อง	m		n	ɲ	ŋ	
ข้างลิ้น	ก้อง			l			
กึ่งสระ	ก้อง	w			j		

1) หน่วยเสียง /p/ เป็นหน่วยเสียงพยัญชนะระเบิด ไม่ก้อง ไม่มีลม เกิดที่ริมฝีปาก

/pɛ : ¹ /	‘ແທ່ງໄສ້’
/pɛ : ² /	‘ບາງ’

2) หน่วยเสียง /t/ เป็นหน่วยเสียงพยัญชนะระเบิดไม่ก้อง ไม่มีลม เกิดที่ปุ่มเหงือก

/ti:n ² /	‘เท้า’
/ten ² /	‘เสวรีจ’

3) หน่วยเสียง /k/ เป็นพยัญชนะระเบิด ไม่ก้อง ไม่มีลม เกิดที่เพดานอ่อน เช่น

/kon ⁴ /	‘กต, กุด’
/kun ⁶ /	‘ ^๕ สิ้น’

4) หน่วยเสียง /ɿ/ เป็นพยัญชนะระเบิด ไม่ก้อง เกิดที่ช่องระหว่างเส้นเสียง เช่น

/ɿɛ:w²/ 'เอว'

/ɿək¹/ 'อก'

5) หน่วยเสียง /ph/ เป็นพยัญชนะระเบิด ไม่ก้อง มีลม เกิดที่ริมฝีปาก เช่น

/pho:⁴/ 'พ่อ'

/phən⁴/ 'เขา' สรรพนามบุรุษที่ 3

6) หน่วยเสียง /th/ เป็นพยัญชนะระเบิด ไม่ก้อง มีลม เกิดที่ปุ่มเหงือก เช่น

/thi:k²/ 'ถูก'

/tha:n³/ 'ให้ทาน'

7) หน่วยเสียง /kh/ เป็นพยัญชนะระเบิด ไม่ก้อง มีลม เกิดที่เพดานอ่อน เช่น

/khuaɟ³/ 'ควาย'

/khɪt³/ 'คิด'

8) หน่วยเสียง /b/ เป็นพยัญชนะระเบิด เสียงก้อง เกิดที่ริมฝีปาก เช่น

/bo:k²/ 'บอก'

/ba:w⁴/ 'วัยรุ่นชาย'

9) หน่วยเสียง /d/ เป็นพยัญชนะระเบิด เสียงก้อง เกิดที่ปุ่มเหงือก เช่น

/diat²/ 'เด็ด'

/daŋ²/ 'จุ่ม'

10) หน่วยเสียง /c/ เป็นพยัญชนะกึ่งเสียดแทรก ไม่ก้อง ไม่มีลม เกิดที่เพดานแข็ง เช่น

/co:k²/ 'แก้ว'

/ca:ŋ⁶/ 'จ้าง'

11) หน่วยเสียง /f/ เป็นพยัญชนะเสียดแทรก ไม่ก้อง เกิดที่ริมฝีปากกับฟัน เช่น

/fa:w ² /	‘ريب’
/fiaŋ ³ /	‘ฟาง’

12) หน่วยเสียง /s/ เป็นพยัญชนะเสียดแทรก ไม่ก้อง เกิดที่ปุ่มเหงือก เช่น

/saw ³ /	‘หยุด’
/siaw ⁴ /	‘เพื่อน’

13) หน่วยเสียง /h/ เป็นพยัญชนะเสียดแทรก ไม่ก้อง เกิดที่ช่องระหว่างเส้นเสียง
เช่น

/ho:t ⁶ /	‘ถึง’
/hia ³ /	‘เร็ว’

14) หน่วยเสียง /m/ เป็นพยัญชนะนาสิก ก้อง เกิดที่ริมฝีปาก เช่น

/muan ⁴ /	‘สนุก’
/miŋ ³ /	‘สรรพนามบุรุษที่ 2’

15) หน่วยเสียง /n/ เป็นพยัญชนะนาสิก ก้อง เกิดที่ปุ่มเหงือก เช่น

/no:n ³ /	‘นอน’
/nia ⁶ /	‘เนื้อ’

16) หน่วยเสียง /ŋ/ เป็นพยัญชนะนาสิก ก้อง เกิดที่เพดานแข็ง เช่น

/ŋa:w ³ /	‘ยาว’
/ŋiŋ ³ /	‘ยิง’

17) หน่วยเสียง /ŋ/ เป็นพยัญชนะนาสิก ก้อง เกิดที่เพดานอ่อน เช่น

/ŋua ³ /	‘วู’
/ŋa:m ³ /	‘สว’

18) หน่วยเสียง /l/ เป็นพยัญชนะข้างลิ้น ก้อง เกิดที่ปุ่มเหงือก เช่น

/lew³/ 'เร็ว'

/len⁴/ 'วิ่ง'

19) หน่วยเสียง /w/ เป็นพยัญชนะกึ่งสระ ก้อง เกิดที่ริมฝีปาก เช่น

/wiak⁶/ 'การงาน'

/waw⁶/ 'พูด'

20) หน่วยเสียง /j/ เป็นพยัญชนะกึ่งสระ ก้อง เกิดที่เพดานแข็ง เช่น

/ja:k²/ 'ต้องการ'

/ju:⁴/ 'อยู่'

(2) หน่วยเสียงพยัญชนะท้าย มี 9 หน่วยเสียงได้แก่ /-p, -t, -k, -ʔ, -m, -n, -ŋ, -w, -j/ ดังคำอธิบายต่อไปนี้

1) หน่วยเสียง /-p/ เป็นหน่วยเสียงพยัญชนะระเบิด ไม่ก้อง ไม่มีลมเกิดที่ริมฝีปาก เช่น

/lu:p⁶/ 'รูป'

/ha:p²/ 'หาบ'

2) หน่วยเสียง /-t/ เป็นหน่วยเสียงพยัญชนะระเบิด ไม่ก้อง ไม่มีลม เกิดที่ปุ่มเหงือก เช่น

/diat²/ 'เด็ด'

/khit⁴/ 'คิด'

3) หน่วยเสียง /-k/ เป็นพยัญชนะระเบิด ไม่ก้อง ไม่มีลม เกิดที่เพดานอ่อน เช่น

/mak⁴/ 'ชอบ'

/cek⁴/ 'จิ้น'

4) หน่วยเสียง /-ʔ/ เป็นพยัญชนะระเบิด ไม่ก้อง เกิดที่ช่องระหว่างเส้นเสียง เช่น

/teʔ¹/	‘เตะ’
/ŋaʔ⁴/	‘แข็งแรง’

5) หน่วยเสียง /-m/ เป็นพยัญชนะนาสิก ก้อง เกิดที่ริมฝีปาก เช่น

/ŋa:m³/	‘สวย’
/ŋa:m³/	‘ยาม’

6) หน่วยเสียง /-n/ เป็นพยัญชนะนาสิก ก้อง เกิดที่ปุ่มเหงือก เช่น

/dian²/	‘เดือน’
/ten⁶/	‘กระโดด’

7) หน่วยเสียง /-ŋ/ เป็นพยัญชนะนาสิก ก้อง เกิดที่เพดานอ่อน เช่น

/sa:ŋ⁶/	‘ช้าง’
/soŋ²/	‘กางเกง’

8) หน่วยเสียง /-w/ เป็นพยัญชนะกึ่งสระ ก้อง เกิดที่ริมฝีปาก เช่น

/kiaw⁴/	‘เหน็บชา’
/waw⁶/	‘พูด’

9) หน่วยเสียง /-j/ เป็นพยัญชนะกึ่งสระ ก้อง เกิดที่เพดานแข็ง เช่น

/ja:j³/	‘ยาย’
/sua:j¹/	‘สาย’

2) หน่วยเสียงสระ

หน่วยเสียงสระในภาษาไทยถิ่นขอนแก่น มีทั้งหน่วยเสียงสระเดี่ยวและหน่วยเสียงสระประสม สระเดี่ยวมี 18 หน่วยเสียง คือ / i, i:, e, e:, ɛ, ɛ:, ɨ, ɨ:, ə, ə:, a, a:, u, u:, o, o:, ɔ, ɔ:/ หน่วยเสียงสระประสมมี 2 หน่วยเสียง คือ / ia, ua/ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2.2
หน่วยเสียงสระในภาษาไทยถิ่นขอนแก่น

ระดับลิ้น ตำแหน่งของลิ้น ลักษณะริมฝีปาก	ลิ้นส่วนหน้า ไม่ห่อริมฝีปาก	ลิ้นส่วนหลังค่อนกลาง ไม่ห่อริมฝีปาก	ลิ้นส่วนหลัง ห่อริมฝีปาก
สูง	i i:	ɨ ɨ:	u u:
กลางสูง	e e:	ə ə:	o o:
กลางต่ำ	ɛ ɛ:		ɔ ɔ:
ต่ำ		a a:	
สระประสม	ia		ua

1) /i/ เป็นหน่วยเสียงสระหน้า ระดับสูง เสียงสั้น ริมฝีปากไม่ห่อ เช่น

/kin²/ 'กิน'

/thim²/ 'ตก'

2) /i:/ เป็นหน่วยเสียงสระหน้า ระดับสูง เสียงยาว ริมฝีปากไม่ห่อ เช่น

/di:²/ 'ดี'

/ti:n²/ 'เท้า'

3) /e/ เป็นหน่วยเสียงสระหน้า ระดับกลางสูง เสียงสั้น ริมฝีปากไม่ห่อ เช่น

/pet⁴/ 'เปิด'

/tem²/ 'เต็ม'

4) /e:/ เป็นหน่วยเสียงสระหน้า ระดับกลางสูง เสียงยาว ริมฝีปากไม่ห่อ เช่น

/phe:ŋ³/ 'เพลง'

/se:ŋ¹/ 'แข่ง'

5) /ɛ/ เป็นหน่วยเสียงสระหน้า ระดับกลางต่ำ เสียงสั้น ริมฝีปากไม่ห่อ เช่น

/phɛʔ⁴/ ‘แพะ’

/pɛn¹/ ‘ติด’

6) /ɛ:/ เป็นหน่วยเสียงสระหน้า ระดับกลางต่ำ เสียงยาว ริมฝีปากไม่ห่อ เช่น

/ʔɛ:ŋ⁴/ ‘สะท้อน’

/lɛ:m¹/ ‘ขัด’

7) /ɨ/ เป็นหน่วยเสียงสระหลังค่อนกลาง ระดับสูง เสียงสั้น ริมฝีปากไม่ห่อ
เช่น

/khit⁴/ ‘คิด’

/diŋ²/ ‘ดึง’

8) /ɨ:/ เป็นหน่วยเสียงสระหลังค่อนกลาง ระดับสูง เสียงยาว ริมฝีปากไม่ห่อ
เช่น

/thi:¹/ ‘ถือ’

/si:⁶/ ‘ซื้อ’

9) /ə/ เป็นหน่วยเสียงสระหลังค่อนกลาง ระดับกลางสูง เสียงสั้น ริมฝีปากไม่ห่อ
เช่น

/ʔək¹/ ‘อก’

/thəŋ³/ ‘ข้างบน’

10) /ə:/ เป็นหน่วยเสียงสระหลังค่อนกลาง ระดับกลางสูง เสียงยาว ริมฝีปาก
ไม่ห่อ เช่น

/ʔə:n⁶/ ‘เรียก’

/pə:t²/ ‘เปิด’

11) /a/ เป็นหน่วยเสียงสระหลังค่อนกลาง ระดับต่ำ เสียงสั้น ริมฝีปากไม่ห่อ เช่น

/sam⁴/ 'เท่ากัน'

/daŋ²/ 'จุ่ม'

12) /a:/ เป็นหน่วยเสียงสระหลังค่อนกลาง ระดับต่ำ เสียงยาว ริมฝีปากไม่ห่อ
เช่น

/tha:²/ 'คอย'

/pa:ŋ⁴/ 'เดิน'

13) /u/ เป็นหน่วยเสียงสระหลัง ระดับกลางสูง เสียงสั้น ริมฝีปากห่อ เช่น

/suk¹/ 'สุข'

/thuk⁴/ 'ยากจน'

14) /u:/ เป็นหน่วยเสียงสระหลัง ระดับกลางสูง เสียงยาว ริมฝีปากห่อ เช่น

/ɯ:³/ 'งู'

/su:n¹/ 'โกรธ'

15) /o/ เป็นหน่วยเสียงสระหลัง ระดับกลางสูง เสียงสั้น ริมฝีปากห่อ เช่น

/kon⁴/ 'ขุด'

/soŋ²/ 'กางเกง'

16) /o:/ เป็นหน่วยเสียงสระหลัง ระดับกลางสูง เสียงยาว ริมฝีปากห่อ เช่น

/to:n²/ 'กระโดดลงไป'

/po:n³/ 'ขว้าง'

17) /ɔ/ เป็นหน่วยเสียงสระหลัง ระดับกลางต่ำ เสียงสั้น ริมฝีปากห่อ เช่น

/ɲɔʔ⁴/ 'เงาะ'

/lɔʔ⁴/ 'ดูรอบๆ'

18) /o:/ เป็นหน่วยเสียงสระหลัง ระดับกลางต่ำ เสียงยาว ริมฝีปากห่อ เช่น

/tho:k²/ 'ราด'

/co:k²/ 'แก้ว'

19) /ia/ เป็นหน่วยเสียงสระประสม เกิดจากการประสมของหน่วยเสียงสระเดี่ยวระหว่าง /i/ ซึ่งเป็นหน่วยเสียงสระหน้า ระดับสูง ริมฝีปากไม่ห่อ กับ /a/ หน่วยเสียงสระหลังค่อนกลาง ระดับต่ำ ริมฝีปากไม่ห่อ เช่น

/mia³/ 'กลับ'

/thiaŋ¹/ 'เถียง'

20) /ua/ เป็นหน่วยเสียงสระประสม เกิดจากการประสมของสระเดี่ยวเสียงสั้นระหว่าง /u/ ซึ่งเป็นหน่วยเสียงหน่วยเสียงสระหลัง ระดับสูง ริมฝีปากห่อ กับ /a/ ซึ่งเป็นหน่วยเสียงสระหลังค่อนกลาง ระดับต่ำ ริมฝีปากไม่ห่อ เช่น

/pua²/ 'รักษา'

/phua¹/ 'ผิว'

3) หน่วยเสียงวรรณยุกต์*

หน่วยเสียงวรรณยุกต์ในอำเภอเมืองขอนแก่นมีการแตกตัวเป็นแบบสามทาง (Three ways split) A 1-23-4 มี 6 หน่วยเสียง ดังนี้

* A = พยางค์เป็นที่ไม่ใช่รูปวรรณยุกต์

C = พยางค์เป็นที่ใช้รูปวรรณยุกต์โท

DS = พยางค์ตายสระเสียงสั้น

B = พยางค์เป็นที่ใช้รูปวรรณยุกต์เอก

DL = พยางค์ตายสระเสียงยาว

ตารางที่ 2.3
หน่วยเสียงวรรณยุกต์อำเภอเมืองขอนแก่น

	A	B	C	DL	DS
1	/1/ (215)	/4/ (44)	/5/ (332)	/2/ (22)	/1/ (215)
2	/2/ (22)		/6/ (42)		
3					
4	/3/ (452)				/4/ (44)

หน่วยเสียงวรรณยุกต์ในอำเภอเมืองขอนแก่นสามารถอธิบายได้ดังนี้

1. หน่วยเสียงวรรณยุกต์ที่ 1 คือ หน่วยเสียงวรรณยุกต์ต่ำ-ตก-ขึ้น (215) เป็นหน่วยเสียงที่จุดเริ่มต้นของเสียงอยู่ที่ประมาณระดับที่ 2 แล้วตกลงมายังระดับที่ 1 และเลื่อนขึ้นไปยังระดับที่ 5 หน่วยเสียงวรรณยุกต์นี้เกิดกับพยางค์เป็นไม่มีรูปวรรณยุกต์ (A1) ซึ่งมีเสียงพยัญชนะต้นในภาษาไทยดั้งเดิมเป็นเสียงไม่ก้อง มีลม เสียงกักหรือเสียงเสียดแทรก และยังเกิดกับพยางค์ตายเสียงสั้น (DS1, DS2, DS3) ซึ่งมีเสียงพยัญชนะในภาษาไทยดั้งเดิมเป็นเสียงไม่ก้อง มีลม เสียงกักหรือเสียงเสียดแทรก เสียงไม่ก้อง ไม่มีลม และเสียงคอดหอยกักหรือคอดหอยกักร่วม เช่น

/hua¹/

‘หัว’

/kop¹/

‘กบ’

2. หน่วยเสียงวรรณยุกต์ที่ 2 คือ หน่วยเสียงวรรณยุกต์ต่ำ-ระดับ (22) เป็นหน่วยเสียงที่จุดเริ่มต้นถึงจุดจบของเสียงอยู่ที่ประมาณระดับที่ 2 โดยตลอด หน่วยเสียงวรรณยุกต์นี้เกิดกับพยางค์เป็นไม่มีรูปวรรณยุกต์ (A2, A3) ซึ่งมีเสียงพยัญชนะต้นในภาษาไทยดั้งเดิมเป็นเสียงไม่ก้อง ไม่มีลม และเสียงคอดหอยกักหรือคอดหอยกักร่วม และยังเกิดกับพยางค์ตายเสียงยาว (DL1,

DL2, DL3) ซึ่งมีเสียงพยัญชนะในภาษาไทยดั้งเดิมเป็นเสียงไม่ก้อง มีลม เสียงกักหรือเสียงเสียดแทรก เสียงไม่ก้อง ไม่มีลม และเสียงคอดหอยกักหรือคอดหอยกักร่วม เช่น

/bin ² /	‘บิน’
/da:p ² /	‘ดาบ’

3. หน่วยเสียงวรรณยุกต์ที่ 3 คือ หน่วยเสียงวรรณยุกต์สูง-ขึ้น-ตก (452) เป็นหน่วยเสียงที่จุดเริ่มต้นของเสียงอยู่ที่ประมาณระดับที่ 4 แล้วเลื่อนขึ้นไปยังระดับที่ 5 และตกลงมายังระดับที่ 2 หน่วยเสียงวรรณยุกต์นี้เกิดกับพยางค์เป็นไม่มีรูปวรรณยุกต์ (A4) ซึ่งมีเสียงพยัญชนะต้นในภาษาไทยดั้งเดิมเป็นเสียงก้อง เช่น

/jaj ³ /	‘ยาย’
/no:n ³ /	‘นอน’

4. หน่วยเสียงวรรณยุกต์ที่ 4 คือ หน่วยเสียงวรรณยุกต์สูง-ระดับ (44) เป็นหน่วยเสียงวรรณยุกต์ที่จุดเริ่มต้นถึงจุดจบของเสียงอยู่ที่ประมาณระดับที่ 4 โดยตลอด หน่วยเสียงวรรณยุกต์นี้เกิดกับพยางค์เป็นที่ใช้รูปวรรณยุกต์เอก (B1, B2, B3, B4) ซึ่งมีพยัญชนะต้นในภาษาไทยดั้งเดิมเป็นเสียงไม่ก้อง มีลม เสียงกักหรือเสียงเสียดแทรก เสียงไม่ก้อง ไม่มีลม เสียงคอดหอยกักหรือคอดหอยกักร่วม และเสียงก้อง และยังเกิดกับพยางค์ตายเสียงสั้น ซึ่งมีเสียงพยัญชนะต้นในภาษาไทยดั้งเดิมเป็นเสียงก้อง เช่น

/khaj ⁴ /	‘ไข่’
/nok ⁴ /	‘นก’

5. หน่วยเสียงวรรณยุกต์ที่ 5 คือ หน่วยเสียงวรรณยุกต์กลาง-ระดับ -เลื่อนลง (332) เป็นหน่วยเสียงวรรณยุกต์ที่จุดเริ่มต้นของเสียงอยู่ที่ประมาณที่ 3 แล้วระดับเสียงจะคงที่ และตกลงมายังระดับที่ 2 หน่วยเสียงวรรณยุกต์นี้เกิดกับพยางค์เป็นที่ใช้รูปวรรณยุกต์โท (C1) ซึ่งมีเสียงพยัญชนะต้นในภาษาไทยดั้งเดิมเป็นเสียงไม่ก้อง มีลม เสียงกักหรือเสียงเสียดแทรก เช่น

/khaj ⁵ /	‘ไข่’
/pha: ⁵ /	‘ผ้า’

6. หน่วยเสียงวรรณยุกต์ที่ 6 คือ หน่วยเสียงวรรณยุกต์สูง-ตก (42) เป็นหน่วยเสียงวรรณยุกต์ที่จุดเริ่มต้นของเสียงอยู่ที่ประมาณระดับที่ 4 และตกลงมายังระดับที่ 2 หน่วยเสียงวรรณยุกต์นี้เกิดกับพยางค์เป็นที่ใช้รูปวรรณยุกต์โท (C2, C3, C4) ซึ่งมีเสียงพยัญชนะต้นในภาษาไทยดั้งเดิมเป็นเสียงไม่ก้อง ไม่มีลม เสียงคอดหอยกักหรือคอดหอยกักร่วม และเสียงก้อง และยังเกิดกับพยางค์ตายเสียงยาว (DL4) ซึ่งมีเสียงพยัญชนะต้นในภาษาไทยดั้งเดิมเป็นเสียงก้อง เช่น

/ca:ŋ⁶/

‘จ้าง’

/na:k⁶/

‘ยาก’

หน่วยเสียงวรรณยุกต์อำเภอนองนาคำ^{*} มีหน่วยเสียงวรรณยุกต์ 5 หน่วยเสียง และมีการแตกตัวเป็นแบบสองทาง (Two ways split) A 123-4 ดังนี้

ตารางที่ 2.4

หน่วยเสียงวรรณยุกต์อำเภอนองนาคำ

	A	B	C	DL	DS
1	/1/ (215)	/3/ (33)	/4/ (32)	┐	/1/ (215)
2	┐	┐	┐ /5/ (41)	┐	┐
3					
4	┐ /2/ (45)				┐ /3/ (33)

^{*} หน่วยเสียงวรรณยุกต์อำเภอนองนาคำเป็นหน่วยเสียงวรรณยุกต์ซึ่งอยู่กลุ่มเดียวกับอำเภอกุเวียง เนื่องจากอำเภอนองนาคำเป็นอำเภอที่แบ่งเขตการปกครองมาจากอำเภอกุเวียง วิรัช พิมพา (Wirat Pimpa 1986)

หน่วยเสียงวรรณยุกต์ในอำเภอหนองนาคำสามารถอธิบายได้ดังนี้

1. หน่วยเสียงวรรณยุกต์ที่ 1 คือ หน่วยเสียงวรรณยุกต์ต่ำ-ตก-ขึ้น (215) เป็นหน่วยเสียงวรรณยุกต์ที่จุดเริ่มต้นของเสียงอยู่ที่ประมาณระดับที่ 2 แล้วตกลงมายังระดับที่ 1 แล้วเลื่อนขึ้นไปยังระดับที่ 5 หน่วยเสียงวรรณยุกต์นี้เกิดกับพยางค์เป็นที่ไม่มีรูปวรรณยุกต์ (A1, A2, A3) ซึ่งมีเสียงพยัญชนะต้นในภาษาไทยดั้งเดิมเป็นเสียงไม่ก้อง มีลม เสียงกักหรือเสียงเสียดแทรก เสียงไม่ก้อง ไม่มีลม เสียงคอดหอยกักหรือคอดหอยกักร่วม และยังเกิดกับพยางค์ตายเสียงสั้น (DS1, DS2, DS3) ซึ่งมีพยัญชนะต้นในภาษาไทยดั้งเดิมเป็นเสียงไม่ก้อง มีลม เสียงกักหรือเสียงเสียดแทรก เสียงไม่ก้อง ไม่มีลม เสียงคอดหอยกักหรือคอดหอยกักร่วม เช่น

/dɛːŋ ¹ /	‘แดง’
/cep ¹ /	‘เจ็บ’

2. หน่วยเสียงวรรณยุกต์ที่ 2 คือ หน่วยเสียงวรรณยุกต์สูง-ขึ้น (45) เป็นหน่วยเสียงวรรณยุกต์ที่จุดเริ่มต้นของเสียงอยู่ที่ประมาณระดับที่ 4 แล้วเลื่อนขึ้นไปยังระดับที่ 5 หน่วยเสียงวรรณยุกต์นี้เกิดกับพยางค์เป็นที่ไม่มีรูปวรรณยุกต์ (A4) ซึ่งมีเสียงพยัญชนะต้นในภาษาไทยดั้งเดิมเป็นเสียงก้อง เช่น

/noːn ² /	‘นอน’
/mīː ² /	‘มี’

3. หน่วยเสียงวรรณยุกต์ที่ 3 คือ หน่วยเสียงวรรณยุกต์กลาง-ระดับ (33) เป็นหน่วยเสียงวรรณยุกต์ที่จุดเริ่มต้นถึงจุดจบของเสียงอยู่ที่ประมาณระดับที่ 3 โดยตลอด หน่วยเสียงวรรณยุกต์นี้เกิดกับพยางค์เป็นที่ใช้รูปวรรณยุกต์เอก (B1, B2, B3, B4) ซึ่งมีเสียงพยัญชนะต้นในภาษาไทยดั้งเดิมเป็นเสียงไม่ก้อง มีลม เสียงกักหรือเสียงเสียดแทรก เสียงไม่ก้อง ไม่มีลม เสียงคอดหอยกักหรือคอดหอยกักร่วม และเสียงก้อง และยังเกิดกับพยางค์ตายเสียงสั้น (DS4) ซึ่งมีเสียงพยัญชนะต้นในภาษาไทยดั้งเดิมเป็นเสียงก้อง เช่น

/ʔun ³ /	‘อูน’
/nok ³ /	‘นก’

4. หน่วยเสียงวรรณยุกต์ที่ 4 คือ หน่วยเสียงวรรณยุกต์กลาง-ตก (32) เป็นหน่วยเสียงที่จุดเริ่มต้นของเสียงอยู่ประมาณระดับที่ 3 แล้วเลื่อนตกลงมายังระดับที่ 2 หน่วยเสียงวรรณยุกต์นี้เกิดกับพยางค์เป็นที่ใช้รูปวรรณยุกต์โท (C1) ซึ่งมีเสียงพยัญชนะต้นในภาษาไทยดั้งเดิมเป็นเสียงไม่ก้อง มีลม เสียงกักหรือเสียงเสียดแทรก และยังเกิดกับพยางค์ตายเสียงยาว (DL1, DL2, DL3) ซึ่งมีเสียงพยัญชนะต้นในภาษาไทยดั้งเดิมเป็นเสียงไม่ก้อง มีลม เสียงกักหรือเสียงเสียดแทรก เสียงไม่ก้อง ไม่มีลม เสียงคอหอยกักหรือคอหอยกักร่วม เช่น

/pha: ⁴ /	‘ผ้า’
/kha:t ⁴ /	‘ขาด’

5. หน่วยเสียงวรรณยุกต์ที่ 5 หน่วยเสียงวรรณยุกต์สูง-ตก (41) เป็นหน่วยเสียงที่จุดเริ่มต้นของเสียงอยู่ที่ประมาณที่ 4 และตกลงมายังระดับที่ 1 หน่วยเสียงวรรณยุกต์นี้เกิดกับพยางค์เป็นที่ใช้รูปวรรณยุกต์โท (C2, C3, C4) ซึ่งมีพยัญชนะต้นในภาษาไทยดั้งเดิมเป็นเสียงไม่ก้อง ไม่มีลม เสียงคอหอยกักหรือคอหอยกักร่วม และเสียงก้อง และยังเกิดกับพยางค์ตายเสียงยาว (DL4) ซึ่งมีเสียงพยัญชนะต้นในภาษาไทยดั้งเดิมเป็นเสียงก้อง เช่น

/maj ⁵ /	‘ไม้’
/mi:t ⁵ /	‘มีด’